

Acta Medicinae et Sociologica
(2023)
Vol. 14 No. 36 (70-87)

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES

NYÍREGYHÁZA

doi:

<https://doi.org/10.19055/ams.2023.05/31/3>

A pedagógus – szülő közötti kommunikáció akadályozó tényezőinek vizsgálata pedagógusi vélemények alapján

Fülöp-Székely Anita¹

¹Doktorandusz, Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program, Áprily Lajos Általános Iskola, Parajd, Hargita megye, Románia, ORCID ID: 0000-0002-7799-0052

INFO

Fülöp-Székely Anita
annnitaa@yahoo.co.uk

Keywords

school, teacher – parent communication, communication barriers

ABSTRACT

Abstract Pupils' educational achievement is affected by many factors. Although pupils' individual abilities, motivation, quality of education, family and school environment has a great impact on student's educational achievements and school career, the teacher – parent relationship and the underlining communication between teachers and parents play a very important role. This study reports the results of a semi-structures interview research on the communication barriers between teachers and parents conducted in a rural area (Harghita county, Romania).

Kulcsszavak

iskola, pedagógus – szülő közötti kommunikáció, kommunikációs akadályok

Absztrakt A diákok iskolai sikerét számos tényező befolyásolja. Habár a diákok egyéni képessége, motivációja, az oktatás minősége, a családi és iskolai környezet erőteljesen meghatározza a tanulási eredményességet és iskolai pályafutást, ezek mellett a pedagógusok és szülők közötti kapcsolat, és az annak alapjául szolgáló pedagógus – szülő közötti kommunikáció is fontos szerepet játszik. Jelen tanulmány egy rurális térségben (Hargita megye, Románia) végzett, félig strukturált interjúk kutatás eredményeiről ad számot a pedagógus – szülő közötti kommunikációt akadályozó tényezőkről.

Bevezetés

A diákok tanulási teljesítményét és iskolai pályáját számos háttértényező befolyásolja (Bánfi 1999). A legtöbbet vizsgált tényezők között megtalálható a szülő – diák – pedagógus együttműködésének valamennyi meghatározója, melyek közül ki lehetne emelni a szülők iskolázottságát, a diák motivációját, a tanulási környezet hatását, valamint a pedagógus és szülő közötti kapcsolat minőségét mint nagy horderővel bíró tényezőket. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők – akik zömében valamilyen magasabb státusú munkahellyel rendelkeznek – gyermekei számára megalapozottabb gazdasági és kulturális tőke áll rendelkezésre. Az alacsonyabb presztízsű munkát végző szülők életében – akik többségében alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek – az iskola világa nem tölt be központi szerepet (Lannert és Szekszárdi 2015). Ennélfogva a szülői elvárások, támogatások, a különféle iskolai eseményeken való szülői részvétel és a pedagógus – szülő közötti kommunikáció is eltérő módon alakul az eltérő képzettségű szülőkkel történő együttműködés során (Imre 2017). Holott a szülők gyermekük tanulására vonatkozó elköteleződése „*stabil alapot nyújthat a tanulóknak ahhoz, hogy megfelelően helyt álljanak az iskolában*”, kutatások sora tanulmányozza a pedagógus és szülő közötti kapcsolat akadályozó tényezőit (Imre 2017: 94). Jelen tanulmány első részében a pedagógus és szülő közötti kapcsolat, illetve az annak alapjául szolgáló kommunikáció kutatásával foglalkozó szakirodalom áttekintésére kerül sor, melyet egy rurális térségben végzett kutatás bemutatása követ a pedagógus és szülő közötti kommunikáció akadályozó tényezőinek vizsgálatában. A kutatás során nyert eredmények ismertetése, valamint a fennálló összefüggések értelmezése a térségi kontextus sajátosságainak mentén kerül tárgyalásra.

Szakirodalmi vonatkozás

A pedagógus és szülő közötti viszony vizsgálata számos hazai és nemzetközi kutatás tárgyát képezi. Holott a hazai kutatások jelentős része a szülői bevonódás különféle formáinak, illetve mértékének vizsgálatára helyezi a hangsúlyt, számos olyan tényező kerül előtérbe, melyek fennállása akadályozza a pedagógus és szülő közötti partneri viszony kialakulását és fenntartását (Füle 2002; Podráczky és Hegedűs 2012; Imre 2002; Lannert és Szekszárdi 2015). A hazai kutatások alapján a pedagógus – szülő közötti kapcsolatot meghatározó tényezők közül a szülők iskolai végzettsége, a

pedagógus személyisége, életkora, szakmai tapasztalata, az oktatási intézménybe járó gyermek életkora, a pedagógus által elsődlegesen előnyben részesített kapcsolattartási formák, az infokommunikációs eszközökkel támogatott kapcsolattartás fennállása, az esetlegesen kialakuló konfliktusok megoldásának módjai bírnak kiemelkedő hatással (Lannert és Szekszárdi 2015). A pedagógus – szülő közötti kapcsolatot, illetve az annak alapfeltételeként kezelendő kommunikációt erőteljesen áthatja a szülők és oktatási intézmények dolgozói részéről támasztott ez irányú elvárásai. Imre Anna (2002) kutatásai alapján a szülők és az oktatási intézmények dolgozói lényegesen eltérő elvárásokat fogalmazznak meg, ahol a szülők eltérő iskolai végzettségének hatása is érzékelhető különbségeket generál. Lannert és Szekszárdi (2015: 15) szerint *„igazán eredményes oktatás csak ott zajlik, ahol a pedagógus és szülő tandemben támogatja a tanulók fejlődését”*, azonban vizsgálataik alapján kiderül, a szülők iskolai bevonódása – beleértve a pedagógus és szülő közötti kommunikációt is – romlik a gyermek korának növekedésével, mely alól a magasan képzett szülők sem képeznek kivételt.

A pedagógus – szülő közötti kapcsolatot vizsgáló nemzetközi kutatások számos olyan tényezőt azonosítottak, melyek negatívan befolyásolják a pedagógus – szülő közötti kapcsolat és az annak alapjául szolgáló kommunikáció alakulását. A pedagógus – szülő közötti kommunikációra igen nagy hatással vannak a kulturális különbségekből származó gátak, a szülők negatív iskolai tapasztalatai, az anyagi korlátok, illetve a megfelelő technológia hiánya (NSPRA 2006; Graham & Clay 2005; Hartman 1998; idézi Ozmen et al. 2016). Azonban valamennyi akadály közül a leginkább az időhiány okoz nehézséget a pedagógusok és szülők közötti párbeszédben e vizsgálatok eredményei alapján.

Ozmen Fatma és munkatársai (2016) kutatásának középpontjában a szülők és pedagógusok közötti hatékony kommunikációt gátló tényezők vizsgálata áll, ugyanis a szülő – pedagógus közötti akadálymentes kommunikáció alapvető feltétele az oktatási célok megvalósításának. A hatékony oktatás és oktatásszervezés mögött nem csupán a pedagógusok egymás közötti kommunikációja, hanem az oktatási intézmény vezetőivel, a diákokkal, illetve azok szüleivel folytatott párbeszéde is létfontosságú (Ozmen et al. 2016). A diákok iskolai fejlődésére vonatkozó pedagógus – szülő közötti kommunikáció elengedhetetlen a kommunikációban résztvevők eltérő problémáinak megértésében, a szülők támogatásának növelésében, a hatékony tanácsadás és

útmutatás, valamint a diákok motivációjának és iskolai sikereinek növelése érdekében.

Holott az oktatási intézmények törekednek az egészséges kommunikáció létrehozására a szülők és pedagógusok között, az nem mindig lehetséges, hiszen számos akadályba ütköznek a különféle kommunikációs szinteken, amelyek negatívan befolyásolják a létrehozni kívánt párbeszédet. Ezek az akadályok számos forrásból eredhetnek, például az iskolai erőforrásokból, pedagógusok szakmai fejlettségének szintjéből vagy a családi és környezeti jellemzőkből (Ozmen et al. 2016). Az esetlegesen adódó akadályok áthidalása, a hatékonyabb és rendszeresebb kommunikáció megvalósítása érdekében létrehozott különféle szülői és iskolai szervezetek a jobb együttműködés kiépítését célozzák meg.

Az Ozmen és munkatársai (2016) által végzett vizsgálat során a 2011/2012-es tanévben kérdőíves adatgyűjtéssel – rétegzett és random mintaválasztással – 806 pedagógust kérdeztek meg a törökországi Elazing város 21 általános iskolájából. A kérdőívben feltett 21 kérdés 4 változó köré épült, melyek megválaszolása a Likert-skála segítségével történt. A pedagógus – szülő közötti kommunikációt akadályozó tényezőket az egyéni jellegű akadályok, a szociokulturális akadályok, az elérhetőségi akadályok és a státuskülönbségekből adódó akadályok¹ dimenziói mentén elemezték az 514 hiánytalanul kitöltött kérdőív alapján.

Módszertani áttekintés

A kutatás terepét Parajd község képezi, mely az egyik legközismertebb erdélyi turisztikai célpont. Parajd község a Korond-pataka alsó szakaszának és a Kisküküllő felső folyásának találkozásánál található (Csiki 2006). Parajd községet² négy rurális település alkotja: Békástanya, Alsósófalva, Felsősófalva és a községközpontként működő Parajd.

¹ A pedagógus – szülő közötti kommunikációt akadályozó tényezők e négy dimenziójának magyar elnevezése szabad fordítása az Ozmen és munkatársai (2016:34) által használt megnevezéseknek (Socio-cultural barriers, Field and status-related barriers, Accessibility barriers, Personal barriers), melyek először az Ozmen és munkatársai (2016) kutatását bemutató – Akadályozó tényezők a szülők és pedagógusok közötti kommunikációban c. – recenzióban jelentek meg magyar nyelven (ld. Fülöp-Székely 2021).

² A *község* fogalom romániai jelentésében olyan településtípust jelöl, mely gazdasági-társadalmi szempontból viszonylag hasonló jellemzőkkel bíró, kisebb rurális települések csoportosulását jelöli. A községhez tartozó települések egy közigazgatási és jogi központtal, azaz *községközponttal* rendelkeznek (Bíró 2020; Sófalvi 2005).

A pedagógus – szülő közötti kapcsolat akadályait vizsgáló kutatás során Parajd község általános iskoláinak pedagógusai közül választottam az interjúalanyokat. A négy oktatási intézményben 70 pedagógus (68 pedagógus, egy tanítói munkakört betöltő aligazgató és egy tanári munkakört betöltő igazgató) dolgozik összesen. A vizsgálat alanyainak kiválasztása során a pedagógusok körét első lépésben az V-VIII. osztályban tanító pedagógusok körére szűkítettem (46 pedagógus maradt). Második lépésben kizártam azokat a tanárokat, akik nem szakképzettek vagy nem saját szakjukban tanítanak (37 pedagógusra szűkült a kör). Ezt követően a véglegesítő vizsgával nem rendelkező pedagógusokat ejtettem ki, melynek eredményeként 11 pedagógussal lett kevesebb. Végezetül a legkevesebb 3 éves szakmai tapasztalattal rendelkező, magyar anyanyelvű pedagógusokat hagytam bent, melynek eredményeként 19 potenciális interjúalany maradt fenn a szűrőn. Tekintettel arra, hogy az adatgyűjtés a Covid-19 újabb hullámának terjedése idején történt, 8 pedagógus nem vállalta az interjúkészítést. Az interjúkészítést vállaló 11 pedagógus életkora 24 és 50 év közötti, míg szakmai tapasztalatuk 4 és 32 év közé esik. A járványhelyzet okozta nehézségek miatt a pedagógusokkal folytatott beszélgetések egy része személyes jelenléttel történt, míg másik fele telefonos beszélgetések során lett felvéve egy - másfél óras terjedelemben.

A kutatás során – melyről Szokolszky Ágnes (2020: 33) „*tudományos utazásként*” ír – a kvalitatív stratégia módszerével éltem. A kvalitatív stratégiával nyerhető minőségi jellemzők, melyek narratív módon kerülnek tárgyalásra, alkalmasnak bizonyultak a Parajd község oktatási intézményeiben dolgozó pedagógusok véleményének feltárására. „*A kvalitatív adat az egyén saját szabad megnyilvánulása, amit a kutató nem szorít strukturált korlátok közé*” (Szokolszky 2020: 94). A szülő – pedagógus közötti kommunikációt akadályozó tényezők feltárásához legoptimálisabb adatgyűjtési módszernek a félig strukturált interjú módszere bizonyult, hiszen az interjú „*szisztematikus, irányított beszélgetés, két személy közötti inter-view*” (Szokolszky 2020: 462). Holott a féligstrukturált interjúban zajló beszélgetés célja előre jól meghatározott, mégis az emberek közötti érintkezés egyik legtermészetesebb formájában valósul meg.

Adatfeldolgozás

Az interjú szerkezete három nagy témakört ölel fel. Az első témát a pedagógus – szülő közötti kapcsolat feltételei és körülményei, a második témát a pedagógus – szülő közötti kapcsolat akadályozó tényezői, míg a harmadik témát a gyermek iskolai tanulását támogató otthoni, családi lehetőségek képezi. Jelen írás a második témához tartozó szövegtörzset elemzésének eredményeiről ad számot.

A pedagógusokkal készült tizenegy interjú szövegét egységes szövegtörzsként kezeltem. Első lépésben kiemeltem minden olyan kijelentést, amely utalást tartalmazott a pedagógus – szülő közötti kommunikáció akadályainak különféle formáira. Ennek során jutottam a vizsgálat nyersanyagát képező 120 kijelentéshez. Második lépésben következett a kiemelt kijelentések csoportosítása, melynek alapjául az Ozmen és munkatársai (2016) által alkalmazott kategorizálási rendszert alkalmaztam, ugyanis előzetes megfigyeléseim és saját pedagógusi tapasztalataim alapján a térségi pedagógus és szülő közötti kommunikációban a török kutatócsoport által felállított négy akadálycsoport volt leginkább felismerhető. A kiemelt 120 kijelentést tehát négy nagy kategóriába soroltam: (I.) az *egyéni jellegű akadályok*, (II.) a *szociokulturális akadályok*, (III.) az *elérhetőségi akadályok*, illetve (IV.) a *státuskülönbségekből adódó akadályok* csoportjába. Az adatelemzés során az akadályok körében igen nagy fajsúllyal jelentek meg a járványhelyzet okozta akadályok, melyeket egy ötödik (pandémia) kategóriába soroltam. A kategorizálást követően a pedagógus – szülő közötti kommunikáció akadályainak olyan alcsoportjait hoztam létre az egyes kategóriákon belül, melyek kifejezetten a térségi viszonyokat tükrözik. Emellett szükséges megjegyezni, hogy előfordult, amikor egy adott kijelentésben nem csupán egy, hanem két (néhány esetben három) különböző kategóriába sorolható akadály is felismerhető volt.

Szociokulturális akadályok

A szociokulturális eredetű, pedagógus – szülő közötti kommunikációt akadályozó tényezők között a különböző vallási nézetekből, az eltérő (meglehetősen szerény) szocioökonómiai kondíciókból, a szülők alacsony iskolai végzettségéből adódó szemléletbeli különbségek jelennek meg az Ozmen és munkatársai (2016) által végzett kutatásban. A kutatócsoport által

elemzett kérdőívekben ezek mellett előfordultak a szülők saját gyermekeik sikerére vonatkozó meglátásokból adódó nehézségek is.

Kutatásomban a pedagógus – szülő közötti kommunikáció akadályozó tényezőire vonatkozó 120 kijelentés között legnagyobb fajsúllyal az első nagy kategóriát képező, szociokulturális forrásból származó akadályok jelentek meg (49 kijelentés). A szociokulturális akadályok a pedagógus – szülő közötti társadalmi és kulturális eltérésekből adódó akadályokra vonatkoznak, melyeken belül – a kijelentések tartalmi jegyei alapján - öt csoportot alakítottam ki: (a.) távolságtartásra való törekvés a szülők részéről, (b.) bizalmatlanság a pedagógus, az iskola irányába, (c.) szociokulturális különbségekből adódó másság, (d.) szülői érdektelenség, valamint (d.) a kapcsolatok halogatására irányuló törekvés.

A szociokulturális akadályok első csoportját a távolságtartás képezi, mely a vizsgálatban résztvevő pedagógusok beszámolóí alapján a pedagógus – szülő közötti akadályok jelentős részét (13 kijelentést) képezi. Az ide sorolható kijelentések alapján a szülői magatartásokra, megnyilvánulásokra egy fajta távolságtartó minőség jellemző, melyek a szándékolt szülői tologatásokban, halogatásokban testesednek meg. A távolságtartás indikátorai megannyi ponton érzékelhetőek a következő gondolatsorban: *„Ha nem vagyok osztályfőnök, akkor csak a fogadóórám van, amin esetleg lehetne találkozni a szülőkkel. Ahol elmondhatnának panaszt vagy véleményt. De nem igénylik a fogadóóra lehetőségét. (...) Sajnos egyrészt meg sem kereshetőek. De a segítséget is alig akarják elfogadni. Adott esetben rájuk kell tukmálni egy-egy tanszercsomagot.”* A megkérdezett pedagógus véleménye alapján a szülők nem formálnak igényt az egyéni konzultációs keretet biztosító fogadóóra lehetőségére, sőt, nehezen nyitnak a feléjük érkező kéréseknek, felajánlásoknak. Elmondása szerint még az állam biztosította, anyagi javak formájában igényelhető lehetőségekkel sem élnek szívesen.

A szociokulturális akadályok második csoportját a szülők részéről táplált bizalmatlanság képezi – mely csupán egy meglehetősen felszínes pedagógus – szülő közötti kapcsolat létrejöttéhez tud táptalajt szolgáltatni. Az elemzés során 10 kijelentésben jelentek meg a szülők részéről tanúsított bizalmatlanság különféle formái. Egy ötéves szakmai tapasztalattal rendelkező tanárnő a pedagógusok és szülők közötti kommunikációt gátló tényezők kapcsán a következőket fejtette ki: *„Ha mondjuk a szülőnek megrendül a bizalma. Például konkrétan az iskolával szemben vagy az oktatási rendszerrel szemben. Most például ebben a járványban amennyi össze-visszaságot csináltak, egyik*

törvényről a másokra változtattak. Na, ez egyáltalán nem segít az iskoláknak semmiképp. A 60%-os törvény sem. De szerintem ez mind elmélyítette a bizalmatlanságot, nem teljesen alaptalanul. Meg a kölcsönös tisztelet hiánya is nehéz. Ezek megléte az együttműködésben segít, a hiányuk meg problémát tud okozni.” A bizalomhiánnyal átítatott kapcsolatokban a szülők és pedagógusok közötti interakciók kizárólag az elkerülhetetlen kapcsolattartási aktusokra korlátozódnak, mely negatívan hathat a gyermek iskolai pályájának alakulására.

Az elemzett akadályok harmadik csoportját a pedagógusok és szülők közötti szociokulturális másságból adódó akadályok alkotják (7 kijelentés), melyek alapját a pedagógusok és szülők közötti szociokulturális távolságok képezik. Egy ötéves szakmai tapasztalattal rendelkező pedagógus így fogalmaz: „Az egyik fontos dolog szerintem az, hogy megtalálni a közös hangot. Mert ha nincs meg a közös hang, akkor te próbálkozhatsz a jó szándékkal. Ha szülő nem abban a világban él, akkor nem lehet együtt dolgozni. Tehát valahogy egy hullámhosszra kell kerülni. Hogy egyszerűen megértse, hogy a jót akarod annak a gyermeknek.” A gondolatban megjelenő közös „világ” képzelet igen fontos, hiszen számos nézeteltérés, frusztráció, meg nem értés vagy konfliktus forrása lehet. Ilyen esetekben a felek között fennálló szociokulturális távolság, illetve annak lenyomatai erőteljesen érzékelhetőek a pedagógus – szülő közötti megnyilvánulásokban, cselekedetekben vagy mentális folyamatokban.

A szociokulturális akadályok között felismerhető az akadályok negyedik csoportja (5 kijelentés), mely a szülők eltérő nézeteiből, világlátásukból fakadó érdektelen megnyilvánulásokban ölt testet. A megkérdezett pedagógusok közül igen sokan fogalmazták meg azt az egyre szélesebb körben tapasztalható jelenséget, mely szerint az önkéntes módon történő szülői érdeklődés hiánya válik jellemzővé. Az elmúlt években egyre gyakrabban szembesültek azzal, hogy a szülők gyermekeikre irányuló természetes kíváncsisága egyre lankad. E kevésbé kedvező jelenség terjedésének azonban még inkább teret engedett a 2019-től egyre terjedő járványhelyzet (melynek a pedagógus – szülő közötti párbeszédre gyakorolt hatásairól a tanulmány későbbi részében olvashatunk): „Én például mindig körben tartom a szülőértekezleteket, az is mutatja, hogy egyenlő felek vagyunk. (...) Na, most ezekre nincs lehetőség. (...) S így érezhető egy fajta eltávolodás, egy nemtörődömség kialakulása is. A szülő nem érdeklődik magától. A beszélgetések ritkulnak.” A szülő gyermekének iskolai helyzetére irányuló kíváncsiságának lankadása, a pedagógusok és szülők

közötti távolságok érzékelhető növekedése igen megnehezíti a pedagógus szülőkkel való közös munkáját.

A kijelentések ötödik csoportját egy fajta halogatási tendencia jellemzi, ahova 5 kijelentés sorolható. A pedagógusok elmondása alapján a szülők egyre inkább halogatják, tologatják a kommunikációs interakciókba való bekapcsolódást. Azonban ez a fajta halogató jelleg cselekedeteik szintjén is érzékelhető, hiszen többségében azt várják, hogy majd más valaki meglépje, megoldja helyettük az egyes problémás helyzeteket. Egy több rendben is osztályfőnöki szerepet betöltő, közel 13 éves tapasztalattal rendelkező tanár ekképpen fogalmaz a szülőkkel való kapcsolat nehézségeiről: *„Néha nehezen dinamizálhatóak. Nem lépnek egy-egy rendezvény vagy kirándulás szervezésében. Várják, hogy más valaki előttük megtegyje az első lépést. Ez egy szülőértekezleten is tapasztalható. (...) nem mernek kezdeményezni. Inkább kell egy felbújtó, aki elmondja előre.”* Ez a fajta „majd más” jellegű szülői mentalitás és megnyilvánulás nem csupán a pedagógusokkal való kapcsolatot nehezíti meg, hanem azon túlmenően negatívan befolyásolja az iskolai tevékenységekhez fűződő programokba vagy különféle tevékenységekbe való bevonódásukat is.

A szociokulturális akadályok között megjelentek a szülők egykori negatív tapasztalataiból származó akadályok (melyek lenyomatai negatívan hatnak a gyermekük pedagógusaival való viszonyukra is), a kivetítés jelenségéből származó akadályok (melyek a kapcsolatfelvételt, kapcsolattartást akadályozó valós tényezők, problémák forrásának az egyénen kívüli világra való áthelyezését jelentik), valamint az irreális szülői elvárásokból származó akadályok is, melyek kis előfordulásukból adódóan már nem képeznek külön csoportot.

Státuskülönbségekből származó akadályok

A pedagógus – szülő közötti kommunikációt akadályozó tényezők második nagy kategóriáját a státuskülönbségekből származó akadályok képezik. Az Ozmen és munkatársai (2016) által végzett kutatásban a családok lakhelye és az oktatási intézmény közötti nagy térbeli távolságokból, a társadalmi különbségekből, valamint a szülőkkollégákkal való munkából adódó akadályok kerültek vizsgálatra a térbeli – státusbeli akadályok körében. Ettől eltérően, a Parajd községben végzett vizsgálatban, az interjúkban elhangzottak alapján a

társágban nem annyira lehet térbeli akadályokról beszélni, mint státuskülönbségekből származókról.

A státuskülönbségekből származó akadályok vizsgálata során a hasonló jellemzőkkel bíró akadályokból (összesen 31 kijelentésből) három csoportot különítettem el: (a.) az ún. „4B” rövidítéssel jelölt (bármikor, bárhol, bármiről, bárhogyan) akadályok csoportját, (b.) az otthon lefektetett alapokhoz kapcsolódó akadályok csoportját, valamint (c.) a pedagógusok és szülők által közösen beszélt nyelvhez kapcsolódó akadályok csoportját. A státuskülönbségekből adódó, pedagógus – szülő közötti kapcsolatot negatívan befolyásoló akadályok első csoportját (16 kijelentést) a „4B” rövidítéssel jelöltem. A 4B rövidítés arra vonatkozik, hogy manapság a szülők bárhol (valós és online térben is), bármikor (éjjel-nappal) megszólítják gyermekük pedagógusát. Sőt, bármiről képesek beszélni neki (akár iskolán kívüli, a pedagógusra nem tartozó témákról is), illetve az ilyesfajta párbeszédekben gyakorlatilag bármilyen kifejezésmódot, hangnemet és stílust megengednek maguknak. *„De úgy tapasztalom, hogy sokkal nyíltabban beszélnek most telefonon is, mint régebben. Gyakorlatilag én is rendelkezésre állok akármikor. De ezt tulajdonképpen nem is nagyon tartják be manapság a szülők. Nincs az a régi korlát, hogy 8 után nem hívjuk a pedagógust, esetleg munkaidőn kívül nem zavarjuk. Sokszor 10-11-kor is írtak-hívtak. Ez is furcsaság egyébként. De pont ez a gond, mert ha nyitottak vagyunk, akkor erre a nyomvonalra fel is ülnek. Néha ennek éreztem a hátulütőjét, hogy vissza is élnek vele a szülők. És nagyon bizalmasan, meg nagyon baráti és haveri szinten mernek beszélni. Ez bizonyos szinten már hátrányos tud lenni”* – fogalmaz a hagyományos kommunikációs korlátok felszámolódásáról az egyik válaszadó. A kutatásban résztvevő interjúalanyok véleménye alapján a hagyományos pedagógus – szülő közötti kommunikáció keretei egyre inkább felszámolódni látszanak.

Az akadályok második csoportját az otthon lefektetett alapokhoz kapcsolódó akadályok képezik (7 kijelentés). A szülőkről gyermekeikre átörökített vagy át nem örökített értékek, minták alapjaiban vannak kihatással az emberközi kapcsolataikra. Egy 14 éve pedagógusként dolgozó interjúalany megállapítása szerint az otthoni alapok átörökítése egyre szellősebbé, ritkábbá kezd válni. *„Sajnos, hogy ez a >>cei șapte ani de acasă<< – ez nagyon kezd eltűnni”* – hangzik el véleményében. Az idézett román gondolat a gyermek életének első 7 évében, a családi fészekben átadható ismeretekre vonatkozik, mely tartalmazhatja a gyermeki világban helyet kapható illem kérdését, az

etikai alapozást, az önkifejezés és érzelempozíciókülönféle módozatait stb. Az otthoni alapozás egyik leggyakoribb megnyilvánulási formájáról így vélekedik egy 17 éve szakmában dolgozó pedagógus: „*Akkor kerültem vissza a faluba, s nem tudtak pedagógusként nézni rám. Én nekik továbbra is X voltam, Y leánya. Akkor mondjuk tanítottam még máshol is, ahol nem ismertek előzően. Na, ott sokkal elfogadóbbak voltak. Nem kellett annyi időnek eltelnie, mint itt, hogy tanárként kezeljenek. Ott olyan nem volt, hogy, >>Na, szia, X<<. Ezt még itthon a gyermekektől is hallottam az elején. De ez egy idő után aztán kimaradt, de az elején sokszor hallottam. Mert a gyermek is ezt hallotta a szülőtől.*” Az idézett gondolatban expliciten is kifejezésre kerül az az általános jelenség, melynek alapját a nem megfelelő szülői minta gyermekek részéről történő elsajátítása képezi. A megkérdezett tanárok és saját pedagógusi tapasztalataim alapján ugyanis a szülők jelentős része otthoni közegben nem beszél tiszteletteljesen a tanárokról, meggondolatlanul minősítgeti vagy nevezi meg őket, ez pedig alapot szolgáltat a gyermekek tiszteletlen meggondolatlan, olykor igen bántó megnyilvánulásainak is.

Az akadályok harmadik csoportját a közösen beszélt nyelv kérdésére vonatkozó akadályok képezik (5 kijelentés), melyek alapját a pedagógusok és szülők által közösen beszélt nyelv fennállása valamint annak hiánya jelenti. Amennyiben a pedagógus és szülő nem ugyanannak a nyelvnek van a birtokában, számos probléma adódhat az egyes üzenetek dekódolási, értelmezési folyamatában. Egy interjúalany elmondása alapján „*(...) olyan is van, hogyha a tanár megfogalmaz valami problémát, amit meg kellene oldani, akkor azt bizonyos szülők támadásnak vélik. Velük akkor már nehezebb dolgozni. Máshonnan indítanak, na.*” Ez a nyelvi akadályozottság további nehézségek forrását is képezheti a pedagógus – szülő közötti kommunikációban.

A státuskülönbségekből adódó akadályok között megjelennek a „szülői szemüveg” torzító hatásából adódó nehézségek. Ugyanis az emocionálisan vezérelt szülői vélemények, cselekvések nem vagy csak nagyon kis mértékben teszik lehetővé a valóság racionális észlelését. Míg a pedagógusok többnyire racionálisan észlelnek, addig a szülők emocionálisan közelítenek a különféle problémákhoz, mely a szülői elfogultság különféle kifejeződési formáiban is testet ölt.

Elérhetőségi akadályok

Az elemzett interjúk alapján a szülők és pedagógusok közötti kommunikációt és kapcsolatot erőteljesen meghatározzák a különféle elérhetőségi nehézségekből adódó akadályok, melyek a kommunikációs akadályok harmadik nagy kategóriáját képezik. Az elérhetőségi akadályok az Ozmen és munkatársai (2016) által végzett vizsgálatban elsősorban a szülők részéről tanúsított kismértékű figyelem, a megszólíthatatlanság, az alacsony bevonódás által jellemezhetőek, melyek igen megnehezítik a pedagógusokkal való kapcsolatot. A Parajd községben végzett kutatásban az elérhetőségi akadályok két nagy csoportját különítettem el: (a.) fizikai akadályok, (b.) a szülők nyilvánosságtól való tartózkodása.

Az elérhetőségi nehézségekre visszavezethető akadályok (összesen 25 kijelentés) között legnagyobb fajsúllyal a fizikai akadályok (15 kijelentés) jelennek meg, melyek az akadályok első csoportját képezik. Ezek a kommunikációs akadályok olyan külső forrásból származó akadályozottságra vonatkoznak, melyek nem tekinthetőek a szándékolt szülői magatartás eredményének. Tehát olyan külső, fizikai tényezők fennállása nehezíti vagy lehetetleníti el a pedagógus – szülő közötti párbeszédet, mint például a gyermek szüleinek külföldi tartózkodása és az azzal járó további nehézségek. Az egyik interjúalany osztályfőnöki tapasztalataiban fizikai akadályok egész sora kerül terítékre: *„De végül is van egy olyan réteg, akit el sem tudunk érni. A külföldi munkavállalók esetében abszolút nem tudjuk a telefonszámokat sem elérni, amiket a gyermekek megadnak. (...) És a telefonszámokat állandóan cserélik. És emiatt volt olyan diákom, hogy négy év alatt soha nem is találkoztam a szülővel. Egyszerűen nem volt ahogy. Vagy olyan volt, hogy a szülő nem tudott írni. Ilyenkor a gyerek írt vissza messengeren a szülő helyett. Van egy ilyen réteg, akivel egyáltalán nem is lehet felvenni a kapcsolatot.”* Az egyik leggyakrabban megfogalmazott külső, fizikai akadályt az egyes gyermekek külföldön dolgozó szüleinek elérési nehézségei jelentik, ami erőteljesen megnehezíti a szülőkkel való kapcsolatot az interjúalanyok elmondása szerint. *„Hát, a szülőértekezletekre nehéz mindenkint bevonni. Volt olyan, hogy a szülők külföldön voltak egy hosszabb ideig, s akkor jobb esetben a nagymama eljött. Az is jó, de nem olyan”* – fogalmaz a szülői jelenlét hiányáról, illetve az annak pótolására szolgáló rokon felügyeletről egy 20 éves pedagógusi tapasztalattal rendelkező interjúalany. A pedagógus és szülő közötti kapcsolatot megnehezítő akadályok igen jelentős része tehát a szülők

külföldi munkavállalásával, illetve az azzal kapcsolatban álló negatív következményekkel van összefüggésben, hiszen az itthon maradó, iskolás gyermek felügyeletét és nevelését egy többnyire lazább kontrollt gyakorló rokon (nagyzüdő, nagynéni, nagybácsi stb.) veszi át.

Az elérhetőségi akadályok második csoportját az olyan szubjektív jellegű akadályok (8 kijelentés) képezik, melyek a szülők nyilvánosságtól való tartózkodásával állnak kapcsolatban. Jelen esetben a nyilvánosság mindössze a saját vélemény más szülők (esetleg pedagógusok) előtti felvállalását, a szülői értekezleteken való hangos véleményformálást jelenti. A „*ki az, aki vállalja a véleményét, elmeri mondani?*” – kérdésre adott válaszában a következő gondolatsort boncolgatta az egyik interjúalany: „*Négy szemközt inkább elmondják. Nyíltan, egymás előtt nem nagyon vállalják fel a véleményüket. Ezt online csoportokban is így látom. Tehát ha online feltettem a kérdést, akkor nagyon sokáig nem jöttek az első válaszok. Ki kellett piszkálni belőlük. Egmás előtt szégyellik gyakorlatilag. Helybéli szülőértekezleten is nehéz megbeszélteni őket. (...) A pedagógus – szülő kétszemélyes, intim kapcsolatában inkább telefonon keresnek meg. De úgy tapasztalom, hogy sokkal nyíltabban beszélnek most telefonon is, mint régebben.*” A szülők nyilvános felszólalásoktól való tartózkodása, illetve a megkérdezett pedagógus gondolatában megjelenő online térben való visszahúzódas a digitális élettér szélesedésével egyre inkább növekedni látszik.

A pedagógus és szülő közötti kommunikációt a pedagógusok korlátozott lehetőségeiből adódó akadályok is megnehezíthetik (hiszen a pedagógusi pozíció nem csupán kötelezettségeket és jogokat biztosít, hanem számos döntésükben, cselekedetükben korlátozza is lehetőségeiket), azonban ezek már nem képeznek csoportot a kijelentések kis elemszámából adódóan.

Személyes akadályok

A 120 kijelentés elemzésének eredménye alapján a pedagógus – szülő közötti párbeszédet az akadályok negyedik kategóriája, azaz a személyes jellegű akadályok (10 kijelentés) befolyásolják a legkevésbé. Míg az Ozmen és munkatársai (2016) által végzett kutatásban a szülők iskolára és annak vezetésére vonatkozó előítéletei, az eltérő iskolai végzettségéből adódó nézetbeli eltérések, valamint a gyermek iskolai helyzetére irányuló negatív pedagógusi véleményektől való tartás képezték e kategóriába sorolható akadályok jelentős részét, addig a jelen kutatásban az egyéni szülői igényekből

származó akadályok képezik a pedagógus – szülő közötti kommunikáció akadályainak egyetlen csoportját (7 kijelentés). Így a személyes jellegű akadályok kategóriájába sorolt tíz kijelentésből hét a szülők egyéni igényeire és elvárásaira, valamint a kielégítésük során jelentkező pedagógusi nehézségekre vezethető vissza, míg a többi akadály – kismértékű előfordulásának köszönhetően – nem képez elkülönülő csoportot. Egy 26 éves pedagógusi tapasztalattal rendelkező pedagógus így fogalmazott: *„Elmegyek a fodrászomhoz vagy a körmösömhöz, ő is szülő. Ott is találkozunk, de ez mondjuk nem jó. Ez azért nem jó, mert akkor a másik rosszul érzi magát, hogy >> Hozzánk miért nem jön<<. De most a családlátogatás megint nem helyénvaló a vírushelyzet miatt. Viszont nagyon fontos lenne, mert igénylik a szülők. Nagyon igénylik a szülők, hogy velük is foglalkozzunk, s ha ezt nem kapják meg, akkor nem megy jól a kapcsolat.”* Az idézett gondolatsorban megfogalmazódik a szülők részéről támasztott igény a családlátogatást illetően. A gyermekek szülei szükségét érzik a pedagógus (valós fizikai térben és időben történő) személyes látogatásának, mely lehetővé teszi az egyéni kérdések, problémák alaposabb körbe járását és a személyre szabott megoldások átbeszélését. Az ilyen jellegű találkozások során a szülő érzékelheti a pedagógus fókuszált figyelmét. Erről árulkodnak a következő gondolatok is: *„Onnan tudom, hogy egyfolytában kérdezzetik >>Szülőértekezlet mikor lesz? Szülőértekezlet mikor lesz?<< De semmi fontos nincs a szülőértekezleten, mert mindent megírunk, ami olyan. De a találkozás a fontos, hogy szóba állj vele, hogy nézzél rá. De emlékszem, hogy anno én is szívesen mentem szülőértekezletre. Fontos, hogy a tanár engedje beszélni a szülőt. Nem is az, hogy ő beszéljen, hanem inkább a szülő. Ilyenkor a meghallgatás többet ér. Mert biztosan mindegyiknek van olyan története, amit el akar mondani. Mindenkinek a sajátja a fontos. S ha erre nem kap lehetőséget, akkor eltávolodik.”* E gondolatokban azonban az is kimondásra kerül, hogy amennyiben ezen igényeket nem sikerül a pedagógusnak kielégíteni, akkor a szülők hajlamosak eltávolodni, mely tovább nehezítheti a velük való közös munkát.

A személyes jellegű korlátok között megjelennek az egyéni személyiségtypusból, a pedagógusi előítéletekből adódó akadályok, illetve akadályozó tényezőnek számít, amennyiben a szülők túldefiniálták saját hatáskörüket.

Pandémia okozta akadályok

Az Ozmen Fatma és munkatársai (2016) által felállított négyes tagolás, mely jelen elemzésnek is alapját képezi, az akadályok egy újabb, ötödik csoportjával egészül ki az általam végzett kutatásban, hiszen igen nagy fajsúllyal (8 kijelentésben) van jelen a Covid-19 terjedése, valamint az annak megfékezése érdekében hozott rendelkezések negatív hatása a pedagógus – szülő közötti párbeszéd és interakciók alakulásában. A csökkent fizikai érintkezések és kommunikációs lehetőségek több oldalról is megnehezítik a pedagógusok és gyermekek szülei közötti kommunikációt: *„Most, jelen pillanatban itt ez a járvány. Nem tudsz olyan szülőértekezletet vagy más találkozásokat szervezni, ami játékosan történhet. Ugye egyenrangú partnerként kellene megjelenni?! Én ezért mindig körben tartom a szülőértekezletet, az is mutatja, hogy egyenlő felek vagyunk. De most fizikai kontaktus sem lehet. Az online térben nincs ilyen minőségű személyes kapcsolat. Nem tudjuk bevonni az iskolai tevékenységekbe a szülőket. Például egy adventi készülődés vagy farsang. Ott összeülünk egy egész délutánra, s mindenki hoz, amit tud, jól érezzük magunkat. Na, most ezekre nincs lehetőség.”* A megkérdezett interjúalanyok szerint a pandémiának köszönhetően pedagógusok és szülők közötti távolságok egyre nőnek, mely a járvány esetleges további fennállásával még tovább mélyítheti a felek közötti kommunikációs nehézségeket.

Következtetések

Az adatfeldolgozás során az akadályok igen széles skálája volt felismerhető. Az Ozmen és munkatársai (2016) által a pedagógus – szülő közötti kapcsolat akadályainak osztályozására szolgáló négyes kategóriarendszerben a térségi pedagógus – szülő közötti kommunikációt elsősorban a szociokulturális akadályok (49 kijelentés) nehezítik meg. A szülők szándékolt távolságtartó magatartása, a pedagógus – szülő közötti viszonyt jellemző bizalmatlanság nagy valószínűséggel a térségi társadalom sajátos mentalitásával és magaratásával magyarázható. Az adatfeldolgozás során tapasztalt igen nagyszámú szociokulturális akadály hátterében minden bizonnyal ott áll az a térségi jellemző, mely a diplomás szülők kisebb és az alacsony iskolai végzettségűek magas képviseleti arányával, illetve az ezekből fakadó nézetbeli különbözőségekből származó nehézségekkel magyarázható.

A Parajd községben végzett kutatás eredményei alapján a térségi pedagógusok és szülők közötti kommunikáció második leggyakoribb

akadályát a státuskülönbségekből adódó akadályok képezik (31 kijelentés). E kategórián belül a pedagógus – szülő közötti kommunikáció hagyományos kereteinek felszámolására vonatkozó nehézségek, az úgynevezett 4B-ből (bármikor, bárhol, bármiről, bárhogy) származó akadályok, a szülő által otthon lefektetett nevelési alapok hiányosságai, valamint a pedagógus – szülő által közösen beszélt nyelv korlátai jelentik a legfőbb problémákat.

A harmadik helyen álló elérhetőségi akadályok (25 kijelentés), illetve az ezen belül található fizikai akadályok (15 kijelentés) kiemelkedően magas jelenléte minden bizonnyal térségi sajátosság. A fizikai akadályok igen magas száma ugyanis összefüggésben van a községben jellemző külföldi munkavállalás elterjedt gyakorlatával, mely számos objektív jellegű akadály kialakulásához vezet a pedagógus – szülő közötti kommunikációban, meghatározva a közöttük épülő kapcsolat egészét. Az alacsony iskolai végzettségű szülők, akik képzettségi hiányukból adódóan nem vagy csak nagyon kis mértékben tudnak elhelyezkedni a hazai munkaerőpiacon, előszeretettel választják a külföldi szezonális munka nyújtotta lehetőségeket, így többnyire az országon kívül tartózkodnak.

A kutatás eredményei alapján a túlnyomó többségű szociokulturális és kiemelkedően magas elérhetőségi akadályok a térségben jellemző pedagógus – szülő közötti kapcsolat és kommunikáció összetettségének további kutatását és alaposabb megismerését teszik szükségessé. A témában végzett kutatások igen fontosak, ha szem előtt tartjuk, hogy az iskoláztatás színvonalát nem csupán a tanárok által alkalmazott didaktikai eljárások és módszerek határozzák meg, hanem számos más – előzőekben tárgyalt – háttértényező is, melyek közül egyik legkiemelkedőbb a pedagógus és szülő közötti viszony.

Irodalomjegyzék

1. Bánfi Ilona (1999): Az iskolai teljesítményt befolyásoló háttértényezők, Új Pedagógiai Szemle 1999(6). 14-28.
2. Biró Zoltán (2020): Székelyföld – Milyen vidék? Pro Scientia Ruralis, 2020(1-4). 221-239.
3. Csiki Zoltán (2006): Parajd helynevei, In: Csiki Zoltán (szerk.): Rapsóné öröksége. Tanulmányok Parajd község múltjából. Déva, Corvin Kiadó. 9-30.
4. Epstein, J. L.; Sanders, M. G.; Simon, B. S.; Salinas, K. C.; Janson, N. R.; & Van Voorhis, F. L. (2002): School, Family and Community Partnership. Your Handbook for Action (2nd ed.). California, Corwin Press.
5. Füle Sándor. (2002): Párbeszéd a szülők és a pedagógusok között. Budapest, Okker Oktatási Kiadó és Kereskedelmi Kft.
6. Fülöp-Székely Anita (2021): Akadályozó tényezők a szülők és pedagógusok közötti kommunikációban, Pro Scientia Ruralis, 2021(2). 175-179.
7. Graham-Clay, S. (2005): Communicating with parents: Strategies for teachers, The School Community Journal, 16(1). 117-129.
8. Hartman, D. M.; Chesley, G. (1998): De-stressing distressed parents. Education Digest, 63(5). 25-27.
9. Imre Anna (2002): Szülők és iskola. Educatio, 2002/3. 498-503.
10. Imre Nóra (2017): Doktori (PhD) disszertáció. A szülői részvétel szerepe a tanulók iskolai pályafutásának alakulásában. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37638/PhD_03_st.pdf?sequence=1 (letöltve 2021.10. 26.)
11. Lannert Judit; Szekszárdi Judit (2015): Miért nem érti egymást szülő és pedagógus? Iskolakultúra, 2015(1). 15-34.
12. NSPRA (National School Public Relations Association) (2006): *How strong communication contributes to student and school success: Parent and family involvement.* http://nspra.org/files/docs/Strong_Communication_Students_School_Success.pdf Letöltés ideje: 2022.01.19.

13. Ozmen, F.; Akuzum, C.; Zincirli, M.; Selcuk, G. (2016): The Communication Barriers between Teachers and Parents in Primary Schools, *Eurasian Journal of Educational Research*, 66. 24-46.
14. Podráczky Judit; Hegedűs Judit (2012): Család és intézményes nevelés kapcsolata a hazai kutatásokban. In: Podráczky Judit (szerk.): Szövetségben. Tanulmányok a család és intézményes nevelés kapcsolatáról. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 71-85.
15. Sófalvi András (2005): Sóvidék a középkorban. Fejezetek a székelység középkori történelméből. Székelyudvarhely, Top Invest Kft.
16. Szokolszky Ágnes (2020): A pszichológiai kutatás módszertana. Budapest, Osiris Kiadó.